Muhakemat
Uluslararası Risâle-i Nur Araştırmaları Dergisi

Risale-i Nur'da Halk ve İcâd Meselesine Bakış

Abdullah BAYRAM
Prof. Dr.
Emekli Öğretim Üyesi
abdbayram56@gmail.com
https://orcid.org/0009-0006-7618-4784

Araştırma Makalesi

Süreç
Geliş Tarihi: 07/07/2024
Kabul Tarihi: 28/11/2025
Yayın Tarihi: 31/12/2025
Sezonu: Aralık

İntihal
Bu makale, en az iki hakem tarafından çift taraflı körleme yöntemiyle değerlendirilmiş olup intihal içermediği teyit edilmiştir.

Telif Hakkı
Yazar, bu makalenin telif haklarına sahiptir ve çalışma Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan
Bu çalışma herhangi bir sempozyum bildirisine dayanmamaktadır ve bir tezden üretilmemiştir.
.

Atıf
Bayram, Abdullah. "Risale-i Nur'da Halk ve İcâd Meselesine Bakış". Muhakemat Uluslararası Risale-i Nur Araştırmaları Dergisi 5 (Aralık 2025), 29-40.

ÖZ

İnsanlık tarihinde varlık âleminin nasıl yaratıldığı dinlerin ve felsefe biliminin merak edilen konusu olmuştur. Hem Batılı filozoflar hem de Müslüman filozoflar Allah'ın varlığı, kâinatın yaratılıp yaratılmadığı, evrendeki düzenin ve dikkat çeken tasarımın bir ilâha işaret edip etmediği konularında kıyasıya tartışmışlardır. Dini referans alan filozoflar ihtira' delilleri ile Yüce Yaratıcıyı savunurken ateist, naturalist ve materialist düşünenler tevhit davasını reddetmişlerdir. Günümüzde küfre bulaşmış olan fen ve felsefe cenahından tevhid akidesine ciddi saldırılar söz konusudur. Risale-i Nurun aklı iknaya ve kalbi tasdike dayanan delilleri asrımızın küfür ve dalaletini izale etmede önemli rol oynamaktadır.

Said Nursi, bu dünyayı bir misafirhane, insanoğlunu da bu misafirhaneye davet edilmiş ancak Rabbini arayan ve kâinattan Halikını soran bir seyyah pozisyonunda tasvir eder. İnsanoğlu kimdir, nereden gelmiştir, bu dünyada işi nedir ve nereye sevk olunmaktadır? Bu sorularla beraber varlık âleminin nasıl yaratıldığı, maddenin ezelî olup olmadığı dinlerin ve felsefe biliminin önemli ve tartışmalı konusu olmuştur. Kâinatta ve içinde yaşadığımız ekosistemde müşahede ettiğimiz her şey, "bir harf kâtipsiz olmaz, bir iğne ustasız olmaz" kaidesiyle kudreti nihayetsiz bir Allah'a delâlet eder. Yüce Allah'ın *ibdâ* ve *inşâ* şeklinde iki tür yaratması vardır. Bu makalede Risale-i Nur perspektifinde *halk* ve *icâd* kavramları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Risale-i Nur, Halk, İcâd, İbdâ, İnşâ.

Muhakemat
Uluslararası Risâle-i Nur Araştırmaları Dergisi

A Perspective on The Issue of Creation and Invention in The Risale-i Nur

Abdullah BAYRAM
Prof. Dr.
Emekli Öğretim Üyesi
abdbayram56@gmail.com
https://orcid.org/0009-0006-7618-4784

Research Article

Process
Received: 07/07/2024
Accepted: 28/11/2025
Published: 31/12/2025
Publication Season: December

Plagiarism Check
This article has been reviewed by at least two referees through a double-blind peer-review process and has been confirmed to contain no plagiarism.

Copyright
The author retains the copyright of this work, which is published under the Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Ethical Statement
This study did not require ethics committee approval since it was based solely on literature review and previously published data.

Citation
Bayram, Abdullah. "A Perspective on The Issue of Creation and Invention in The Risale-i Nur" Muhakemat International Journal of Risale-i Nur Studies 5 (December 2025), 29-40.

ABSTRACT

Throughout human history, how the world of existence was created has been a subject of intense interest in religions and philosophy. Both Western and Muslim philosophers have fiercely debated the existence of God, whether the universe was created, and whether the order and striking design in the universe point to a deity. Philosophers who use religion as a reference defended the Almighty Creator with arguments based on theories of invention, while atheists, naturalists, and materialists rejected the doctrine of divine unity. Today, the creed of tavheed is under serious attack from science and philosophy, which are mired in blasphemy. The Risale-i Nur's evidence, based on the persuasion of the mind and the affirmation of the heart, plays a significant role in dispelling the blasphemy and misguidance of our age.

Said Nursi depicts this world as a guesthouse and human beings as a traveler invited to this guesthouse, searching for his Lord and asking the universe for his Creator. Who is human being, where did he come from, what is his job in this world and where is he sent to? Along with these questions, how the world of existence was created and whether matter is eternal or not has become an important and controversial subject of religions and philosophy. Everything we observe in the universe and in the ecosystem we live in points to a God whose power is infinite, with the principle that "not a letter can exist without a scribe, not a needle can exist without a master." Almighty Allah has two types of creation: *ibdâ* and *construction*. In this article, the concepts of *creation* and *invention* are examined from the Risale-i Nur perspective.

Keywords: Risale-i Nur, Creation, Invention, İbdâ, Construction.

Giriş

Canlı ve cansız varlıkların nasıl yaratıldığı, dinlerin ve felsefe biliminin önemli bir konusu olmuştur. Dinlerde olduğu gibi gerek Batılı filozoflar, gerekse İslâm filozofları Allah'ın varlığı, kâinatın yaratılıp yaratılmadığı, kâinattaki düzen ve tasarımın bir ilâha işaret edip etmediği konularında tartışmışlardır. Bu konular varlık âlemini, hayatı, ölümü anlamak, insanoğlunun nereden geldiği, nereye gitmekte olduğu ve bu dünyadaki işinin ne olduğunu sorgulamak bakımından şüphesiz önemlidir. Kâinatı yaratan Allah'a inanmak, O'nu tanımak ve O'na ibadet etmek, varlığın ve hayatın en önemli meselesidir. "*Bilesiniz ki halk (yaratma) da emir (yönetme) de yalnız O'na aittir"*[1] âyeti, keza "*G*ökleri ve yeri yoktan var*eden Cenâb-ı Hak hakkında şek olmaz ve olmamalı"*[2] âyeti Allah'ın vücud ve vahdaniyetinin bedihi olduğunu, O'na iman etmenin gereğini vurgulamaktadır. Ayrıca *"Ben cinleri ve insanları sırf beni tanıyıp yalnız bana ibadet etsinler diye yarattım"*[3] âyetinde şuur ve idrak sahibi canlıların Allah'a itaat ve ibadet etmeleri istenmektedir. Bediüzzaman Said Nursi, bu konuda "kat'iyen bil ki, hilkatin en yüksek gayesi ve fıtratın en yüce neticesi iman-ı billahtır. Ve insaniyetin en âli mertebesi ve beşeriyetin en büyük makamı, iman-ı billah içindeki marifetullahtır."[4] demiştir.

Ne var ki, kâinattaki baş döndüren düzen, bilinçli tasarım, tabiattaki ihtirâ ve inayet delillerine rağmen ateist, natüralist, materyalist felsefe tevhid davasını reddetmektedir. İmtihan sırrı olarak Hz. Âdem'den beri iman ve küfür mücadelesi devam etmektedir. Fen ve felsefe yoluyla gelen küfür, dalâlet, firavunane inad, sefahat ve cehâletin izalesi bakımından yaradılışın hikmet ve gayesinin izah edilmesi gerekmektedir.

Bu gerekçe ile bu makalede Risale-i Nur ışığında hilkat kavramlarının açıklanması esas alınmıştır. Halk ve icâd meselesine ilişkin olarak ibdâ, icâd, ihya, hudüs, ihtira', inşâ ve terkib kavramları irdelenecektir. Ancak bunlar ile ilintili oldukları gerekçesi ile kevn, vücud, mevcudat, tekvin, tabiat ve san'at kavramları da ele alınacaktır.

1. İbdâ ve İcâd

İbdâ', "bad'" (kesip ayırmak, âşikâr olmak, açıklamak) kökünden türetilmiş olup Yüce Allah'ın yardımcısı olmaksızın benzersiz yaratması, bir şeyi yeniden yapması, örneği olmayan bir şeyi varlık âlemine çıkarması anlamındadır[5]. Ayrıca bir şeyi herhangi bir model, alet, madde, zaman ve mekan kullanmadan var etmek, özgün eser ortaya koymak[6] manalarını taşır. İbdâ yapana *mübdi, eserlerine bedi'a denir*[7]. İbdâ-i san'at, şaheser yani benzeri olmayan mükemmellikte ortaya konulmuş eser demektir. Yeni bir şeyi meydana getirene, icâd edene de mûcid denmektedir[8]

Said Nursi, kâinattan Hâlik'ını soran bir seyyahın müşehadatıdır deyip Âyet-ül Kübra adını verdiği risalesinde küre-i arz sahifelerini mütalaa ederken dikkatimizi bir bahar faslında zihayatın icâd ve idaresine çeker ve der ki: "Yüzbin enva'ın hadsiz efradlarının suretleri, basit bir maddeden gayet muntazam açılıyor ve gayet rahîmane terbiye ediliyor ve gayet mu'cizane bir kısmının tohumlarına kanatçıklar verip onları uçurmak suretiyle neşrettiriyor…"[9] Nursi, bu cümlelerin devamında bahar faslında canlı mahlukatın o çeşit çeşit, tatlı ve lezzetli rızıklarının nasıl basit ve kuru topraktan gönderildiği, nar, portakal, Hindistan cevizi, karpuz, üzüm, muz gibi ambalajlı ve bir nevi konserve paketi olan yüzbinlerce çeşit yiyeceklerin her bir

1 el-A'râf 7/54.

2 el-İbrahim 14/10.

3 el-Zariyat 51/56.

4 Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat* (İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013), 301.

5 Fethi Gedikli, "İbdâ'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 19.04.2025).

6 Rağıb el-Isfehanî, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Çev. Prof. Dr. Abdulbaki Güneş ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yolcu, (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 124.

7 Yeğin, "mübdi", 467.

8 Yeğin, "mucid", 440.

9 Nursi, *Şualar*, 128-129.

mevsimde vagonlarla getirilip insanların pazarlarına döküldüğüne dikkat çeker. Keza dişi hayvanların ve validelerin göğüslerindeki süt tulumbacıkları ile besin değeri en yüksek rızıkların nasıl yavrulara gönderildiği, bu rahmet tecellilerinin Cenâb-ı Hakk'ın ibdâ ve icâdı olduğunu ifade eder.

Rum Suresi'nin 50. âyetinde "*Şimdi bak! Allah'ın rahmet eserlerine, yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphe yok ki ölüleri de O diriltecektir. O'nun gücü ve kudreti her şeye yeter.*"[10] Bu âyetle nazar-ı dikkatimiz yeryüzündeki rahmet eserlerine çevrilir. Yeryüzü kışın beyaz kefeni ile sarılmış, bitki ve hayvan türleri adeta ölmüş iken, ilkbaharda tohum ve çekirdeklerden ot ve ağaç sürgünlerinin çıktığını, yeşerip göverdiklerini, yaprak, çiçek ve meyveler ile donatıldıklarını müşahede ederiz. Keza göl ve akarsularda bir su damlacığı içinde yüzlerce mikroorganizmanın geliştiğini gözlemleriz. Bütün bu ihyâ hareketleri, Sani-i Zülcelâl'in icâdıdır, bu canlıların iaşeleri, sevk ve idareleri, hayatlarının idamesi şüphesiz Hâlik-ı Zülcelâl'in tasarrufu iledir.

Mehmet Kırkıncı, ibdâ ve inşâ meselesine dair olarak şunları kaydetmiştir:

> "Kâinatın teşekkülü yâni, yer küresinin, ayın, güneşin ve yıldızların kendilerine mahsus keyfiyet, şekil ve özellikleri ibdâ-i mutlak (kâinatın ilk yaratılışında her şeyin hiçten ve yoktan var edilişi) ile olduğu gibi bütün canlı türlerinin ilk modellerinin yaratılması da "ibdâ'-i mutlak"tır. Bütün nevi'ler bu ilk modellerden yaratılmışlardır. Kâinat ve onu meydana getiren atomlar, ibdâ'-i mutlak ile yaratıldı. Bu ilk yaratılıştan sonra ibdâ'-i mutlak kapısı kapatıldı. Artık şu anda her varlık, mevcut atomlardan yaratılmaktadır. … Cenâb-ı Hak, ibdâ'-i mutlak ile yarattığı ve hazırladığı atomları -tabiri caiz ise- bir iplik gibi kullanmakta ve bütün mahlûkatı bir kumaş gibi dokumaktadır. İşte bu ipliklerin hiç yoktan yaratılması ibdâ-i mutlak, onların bir araya getirilmesiyle muhtelif eşyanın dokunması, yaratılması ise inşâdır. Bu inşâ ile ortaya çıkan yeni yeni şekiller, desenler, motifler ve mahiyetler de ibdâ'-i nisbi'dir (bu tür yaratmaya ibdâ'-i cüz'i de denilir); bunların maddeleri daha önce yaratılmışsa da kedileri ilk defa ve yoktan yaratılmaktadırlar. Buna göre, ibdâ'-i nisbi, ibdâ ve inşânın birlikte tahakkuku ile ortaya çıkmakta ve kâinatta her an cereyan etmektedir.
>
> İbdâ ve inşâyı daha iyi kavrayabilmek için şöyle bir örnek verelim: Mimarlık san'atı ve estetik yönünden dünyada bir şaheser olan Selimiye Camii taşlardan yapıldığı hâlde, hiç kimse bu san'at eserine "taş yığını" diyemez ve böyle bir iddiada bulunamaz. Hiç şüphesiz bu taşlarla ortaya çıkan san'at ve maharet, elbette taşlardan ayrı olarak ustasının fikir ve san'atından ortaya çıkan yepyeni şeylerdir. İşte, bu caminin taşlardan yapılması inşâ hakikatına, onun sayısız sıfat, meziyet ve özellikleri yâni, taşlardan başka her şeyi ise ibdâ hakikatına güzel bir misaldir."[11]

Eşyanın İlahi ilimdeki teşekkülleri ibdâ iledir. Yani mahlûkat yoktan vücut bulmaktadır. Bu ilmî vücutlara mahiyet denilmektedir. Bu mahiyetler harici âlemde yaratıldıklarında yani âlem-i şehâdete girdiklerinde hakikat olurlar. Bu yaratma da iki şekilde gerçekleşmektedir: Mahlûkat ya ibdâ ile zamansız, bir anda vücut bulur ya da inşâ ile zamana bağlı, kademeli olarak yaratılırlar. Kâinatta bu iki tür yaratılışın sonsuz örnekleri bulunmaktadır.[12]

Örneğin, bir su molekülünü inceleyelim: bir oksijen atomuna iki hidrojen atomunun 104,5° açılı kovalent bağları ile bağlanması sonucunda yapılmıştır. Bu tür moleküller yine açılı hidrojen bağları ile birbirilerine bağlanarak suyu teşkil ederler. Oksijen yakıcı, hidrojen ise yanıcı bir gazdır.[13] Her iki atom da gaz olduğu halde yaratılan yeni molekül sıvıdır!

Enbiya Suresi'nde "*Biz canlıyı sudan yarattık*."[14] buyrulmaktadır. Dünya yüzeyinin üçte ikisi sular ile örtülüdür. Vücudumuzun da üçte ikisi sudur, keza beynimizin de üçte ikisi sudur. Bütün canlıların yaşamı suya dayalıdır. Bitki ve hayvanların vücuduna inorganik ve organik maddeler su ile taşınır. Kimya âleminde su harika bir çözücüdür. Tüm biyokimyasal reaksiyonlar sulu ortamlarda gerçekleşir. Suyun Allah tarafından yaratılması hem inşâ hem ibdâ iledir.

10 el-Rum 30/50.

11 https://mehmetkirkinci.com/ İbda-ve-İnşa, (06.06.2024).

12 https://sorularlaislamiyet.com>ibda-ve-insa-ne-demektir (06.06.2024).

13 https://tr.wikipedia.org/wiki/Su-Molekülünün-Yapısı-ve-Özellikleri (Erişim 15.04.2025)

14 el-Enbiya 21/30.

2. Halk ve İhyâ

Halk; yoktan var etmek, Cenâb-ı Hakk'ın örneği ve benzeri olmayan bir şeyi yaratmasıdır[15]. İhyâ ise diriltmek, canlandırmak, uyandırmak, yeniden hayata kavuşturmak hakikatidir[16].

Yasin Suresi 78-79. âyetlerde ihyâya dair şu ifadeler geçer: "*Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve "*şu çürümüş kemikler*i kim diriltecek? De ki, kim onları bidayeten inşâ edip hayat vermiş ise o diriltecek. O yaratmanın her türlüsünü gayet iyi bilir."* Übey bin Halef bir grup müşrike, "Muhammed Allah'ın ölüleri dirilteceğini söylüyor. Bu konuyu onunla tartışacağım." der ve çürümüş bir kemik alarak Resulullah'ın yanına varır. Elindeki kemiği ufalar ve dökülen tozları göstererek alaycı bir tavırla "Bunları tekrar kim diriltecek?" diye sorar, öldükten sonra yeniden dirilmeyi akıldan uzak görüp inkâr eder. Bunun üzerine yukarıdaki âyet-i kerimeler nazil olur[17].

Nursi haşre dair olan Haşir Risalesinin Dördüncü Zeylinde bu konuyu açıklarken ordu misalini verir ve şunu kaydeder:

> "Bir zât, göz önünde bir günde yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde, biri dese, "Şu zât, efradı istirahat için dağılmış olan bir taburu bir boru ile toplar; tabur nizamı altına getirebilir." Sen ey insan, desen: "İnanmam"; ne kadar divanece bir inkâr olduğunu bilirsin. Aynen onun gibi, hiçlikten, yeniden ordu misal bütün hayvanat ve sair zihayatın tabur misal cesedlerini kemâl-i intizamla ve mîzan-i hikmetle o bedenlerin zerratını ve letâifini emr-i "kün-feyekün" ile kaydedip yerleştiren ve her karnda, hatta her baharda rûy-i zeminde yüz binler ordu-misâl zevi'l-hayatın envâlarını ve tâifelerini îcad eden bir Zât-ı Kadîr-i Alîm, tabur-misal bir cesedin nizamı altına girmekle birbiriyle tanışan zerrât-ı esasiye ve eczâ-yı asliyeyi bir sayha ile sûr-u İsrafîl'in borusuyla nasıl toplayabilir? İstib›ad sûretinde denilir mi?"18

Bu cümleler ile de mahşer gününde insanların tekrar yaratılmasının kolaylığından, ilk yaratılışı gerçekleştirmiş olan Hâlık-ı Zülcelâl'in ikinci yaradılışı haydi haydi yapacağını, O'nun kudretine hiçbir şeyin yetişemeyeceğini ifade eder.

3. Hudûs ve İhdas

Hudûs; yeniden vücuda gelmek, sonradan peyda olmak, yok iken vücuda gelmek anlamındadır. İhdas ise yeniden bir şey yapmayı, vücuda getirmeyi, icâd etmeyi ifade eder.[19] Mevcudatı yokluk âleminden ihdas eden, varlık âlemine kazandıran sani-i hakiki olan Cenâb-ı Hak'tır. Hiçbir şeye muhtaç olmadan kendi ilim irade ve kudreti ile her şeyi yaratan O'dur.

Hudûs, kelâm ilminde Allah'ın varlığını ispat etmek için başvurulan delillerden biridir. Kavram olarak, mevcudatın bir zamanlar yok olduğu halde sonradan var olduğu hakikatini ifade eder. Bu bağlamda yaratılmış olan her şey hâdistir yani sonradan vücud bulmuştur. Bu delil vasıtasıyla eşyanın ezeli olduğu düşüncesi çürütülür ve teselsülün yani nihayetsizliğin mümkün olamayacağı ispat edilir.

Âyet-ül Kübra Risalesinin Onsekizinci Mertebesinde hudûs **ve** genellikle onunla birlikte işlenen imkân konusunda aşağıdaki metin yer almaktadır:

> "Usûlü'd-din ve ilm-i kelâmın dâhî ulemasının ve hükema-i İslâmiyenin gördükleri ve hadsiz bürhanlarla ispat ettikleri "hudûs" ve "imkân" hakikatleridir. Onlar demişler ki: "Madem âlemde ve her şeyde tağayyür ve tebeddül var; elbette fânidir, hâdistir, kadîm olamaz. Madem hâdistir, elbette onu ihdâs eden bir Sâni' var. Ve madem her şeyin zatında vücudu ve ademi, bir sebep bulunmazsa müsavidir; elbette vâcib ve ezelî olamaz."20

Metinden anlaşıldığı gibi hudûs ve haşir hakikatleri birlikte irdelenmiştir. Sonbaharda her bir ağaç vefat

15 Yeğin, "halk", 191.

16 Yeğin, "ihya", 261.

17 Ahmet Önkal, "Übey B. Halef", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* https://islamansiklopedisi.org.tr/ubey-b-halef (06.06.2024).

18 Nursi, *Sözler*, 143.

19 Yeğin, "ihdas", 228.

20 Nursi, *Şualar*, 160-161.

eder, ama veraset i'lâmını tohum ve çekirdekleri ile toprağa bırakır. Bahar faslında haşir gerçekleşir. Bitki ve hayvanlara yeni libaslar giydirilir, teçhizat ve silâhlar ile donatılırlar. Bu süslendirme ve teçhiz edilmeler ile yeryüzü adeta *"ve ize's-suhufu nuşiret"*[21] âyetini okur! İşte ihyâ ve icâd örnekleri.. Bu ihdâs faaliyetleri ile bahar faslında Dünya nasıl da bir teşhirgâha, bir seyrangâha, bir beydere, bir pazar yerine dönüşür! Sonra Nursi yine Âyet-ül Kübra Risalesinde hudûs hakikatini tekrar açarak şunları kaydeder:

> "Evet, hudûs hakikati kâinatı istila etmiş. Çünkü gözümüzün önünde her sene güz mevsiminde öyle bir âlem vefat eder ki her birisinin hadsiz efradı bulunan ve her biri zîhayat bir kâinat hükmünde olan yüz bin nevi nebatat ve küçücük hayvanat, o âlem ile beraber vefat ederler. Fakat o kadar intizam ile bir vefattır ki haşir ve neşirlerine medar olan ve rahmet ve hikmetin mu'cizeleri, kudret ve ilmin hârikaları bulunan çekirdekleri ve tohumları ve yumurtacıkları baharda yerlerinde bırakıp defter-i a'mallerini ve gördükleri vazifelerin programlarını onların ellerine vererek Hâfîz-i Zülcelâl'in himayesi altında, hikmetine emanet eder; sonra vefat ederler. Ve bahar mevsiminde, haşr-i a'zamın yüz bin misali ve numune ve delilleri hükmünde olarak o vefat eden ağaçlar ve kökler ve bir kısım hayvancıklar, aynen ihya ve diriliyorlar. Ve bir kısmının dahi kendi yerlerinde emsalleri ve aynen onlara benzeyenleri icâd ve ihya olunuyor."22

Kelâm ilminde imkân ve hudûs terimleri Allah'ın birliğinin ispatı konusunda çokça kullanılmıştır. Var olan eşya sürekli bir değişim içindedir. Aynı şekilde her şey yoklukla varlık arasında imkân açısından eşit görünmektedir. O halde eşyanın vücudunu yani varlığını zarurî kılacak bir tercih edicinin bulunması şarttır. Çünkü eşya birbirini icâd ederek teselsül yoluyla sonsuza kadar gidemez. Bu durumda bir mucide ihtiyaç vardır ki, o da vacibü'l-vücud olan Cenâb-ı Hak'tır.

4. İhtira ve Delil-i İhtira

İhtira; evvelce keşfolmamış bilinmeyen bir şeyi keşfetmek, icâd etmek, yaratmak anlamındadır[23]. Bu bağlamda ibdâ ile eş anlamlıdır. Delil-i ihtira ise, kelâm ilminde emsali bulunmayan bir nesneyi yaratmak ve ilâhın varlığını kanıtlamak için geliştirilen delillerden biridir. Kur'an-ı Kerim'de tevhid davası anlatılırken delil-i ihtira ve delil-i inayet adı verilen iki yöntem ile ispat örnekleri sergilenir. Delil-i inayet ile Yüce Allah'ın yaratmış olduğu canlı ve cansız mahlukâttaki menfaat tâdât edilir, kâinattaki veya biyosferdeki mükemmel nizam, intizam, denge ve san'attaki ince yaratılış gösterilir ki tesadüfe imkân vermeyen Sani-i Zülcelâl'in kast ve hikmeti anlaşılsın.

Delil-i ihtiraya gelince; evet, hakikat nazarında kâinattaki her bir mahlûk benzersiz ve modelsiz olarak hiçten ve yoktan var ediliyorlar. Materyalist felsefenin iddia ettiği gibi, madde ezeli olup mevcudat da bir şekilde birbirinden türeyip gelmiyor. Maddenin ezeli olmadığına dair binlerce kevni ve akli deliller mevcuttur. Ancak kelâm ilminde, bu tarzda her bir eşya üstünde tevhid delillerini bir bir göstermek yöntemi yoktur. Bunun yerine sebepler zinciri (teselsül) takip edilerek en sonda sebep olarak Allah'a ulaşmak vardır. Bu yöntem bir noktada nakıstır. Bu delil getirme yöntemini bir misal ile açıklayalım. Örneğin, yağmurun oluşumu konusunda materyalist düşünceye sahip bir inkârcıya devir ve teselsülü yolu ile tevhidi ispat etmekte şu yol takip edilmektedir: Yağmur buluttan geliyor diyen inkârcıya "Bulut nereden geliyor?" diye sorulur. Materyalist veya esbâbperest adam, "Bulutları su buharı molekülleri teşkil eder", der. "Peki, su buharı nereden gelir?" denildiğinde, "Okyanusların buharlaşmasından" diyecektir. "Peki, okyanus nasıl oluştu? Onu taşıyan dünya nasıl oluştu? Güneş sistemi nasıl oluştu? Evreni kim yarattı?" soruları takip edecektir. Böylece sorular uzayarak devam eder ve en sonunda bütün maddi sebepler bitince, nihayet ilk sebep olan ve her şeyi yoktan var eden Yaratıcıya ulaşılır. Görüldüğü gibi bu riskli, tehlikeli bir yoldur. Teselsülde sebeplerin tesiri zımni olarak kabul edilmektedir ki bu tevhid-i hakikiye gölge düşürmektedir. Ayrıca sebeplerin her şeyde olduğu kabul edilirse, sonunu getirmek ve orada tevhidi göstermek uzun ve müşkil olacaktır.

Nursi, Yirmi Altıncı Mektub'un Dördüncü Mebhasında ulemâ-i ilm-i kelâmın mesleğiyle Kur'ân'dan alınan minhâc-ı hakikinin farkını mukayese ederken şöyle bir temsili beyan eder:

21 el-Tekvir 81/10.

22 Nursi, *Şualar*, 161.

23 Yeğin, "ihtira", 260.

"Mesela, bir su getirmek için, bazıları küngân (su borusu) ile uzak yerden, dağlar altında kazar, su getirir. Bir kısım da, her yerde kuyu kazar, su çıkarır. Birinci kısım çok zahmetlidir, tıkanır, kesilir. Fakat her yerde kuyuları kazıp su çıkarmaya ehil olanlar, zahmetsiz her bir yerde suyu buldukları gibi, aynen öyle de; ulemâ-i ilm-i kelâm, esbabı, nihayet-i âlemde teselsül ve devrin muhâliyetiyle kesip, sonra Vâcibü'l-Vücudun vücudunu onunla ispat ediyorlar. Uzun bir yolda gidiliyor. Amma Kur'ân-ı Hakîm"in minhâc-ı hakikisi ise, her yerde suyu buluyor, çıkarıyor. Her bir âyeti, birer Asa-yı Musa gibi, nereye vursa âb-ı hayat fışkırtıyor."24

Kur'an'ın minhac-ı hakikisi penceresinden delil-i ihtira'ya baktığımız zaman, Cenâb-ı Hakk'ın bitki ve hayvan türleri gibi yeniden icâd ederek yarattığı şeylerde tezahür eden tevhid delillerini müşahede ederiz. Bu bağlamda ibdâ, hiçten icattır; eşyaya hiçten ve yoktan vücûd verilmesidir ve ona lâzım olan her şeyin de yoktan yaratılmasıdır. İnşâ ise, eşyanın mevcud elementlerden toplamak suretiyle icâd edilmesidir. Kâinatın ilk yaratılışı ibdâ-ı mahz iledir. Yâni, kâinatın ilk yaratılışında her şey yoktan icâd edilmiştir. Hiçbir madde, hiçbir asıl ve suret, hiçbir müddet, hiçbir kanun yok iken mevcudat ve mahlukât emsalsiz olarak yoktan ve hiçten icâd edilmiştir. Sanî-i Zülcelâl'in aletsiz, maddesiz, mekânsız, zamansız bu tarz yaratması ve icâdı, ibdâ-i mutlaktır. Buna ibdâ-i mahz ve külli de denilmektedir.

5. İnşâ ve Terkib

Mevcut elementleri toplamak, bir araya getirmek suretiyle bir şeye vücud vermek inşâ ve terkiptir. İnşâ meselesi ibdâ hakikati ile birlikte bir yukarıdaki maddede izah edilmiştir. İbda-i nisb ile ilişkili olan inşâ **ve** terkibe dair birkaç analiz aşağıda verilmiştir:

Bir bitki, bir çekirdekten bir Fâtır-ı Hakîm'in emri ve izni ile gelişir. Evet, çekirdekten ve ardından toprak, su ve havadan ağaca geçen elementler vardır, inşâ ve terkip elbette vardır. Ancak ağacın önemli yapı taşlarından olan glikoz (6 C'lu monosakkarit, C6H12O6), sakkaroz (12 C'lu disakkarit (glikoz+fruktoz), C12H22O11) veya selüloz (n sayıda glikojen $C_6H_{10}O_5$, polisakkarit) toprakta yoktur, keza canlı hücreler, bitkiye sertlik katan sklerankima (sert doku) ve parankima (pek doku) hücreleri, iletim demetleri ve diğer dokular toprakta yoktur. Ağacın dal, yaprak, çiçek ve meyvesinde halk edilen suret, şekil, desen, şeker, tat, koku, eterik yağ vs. çekirdek, toprak, su ve havada yoktur. Keza hayvanlarda dokular, sistemler, bu sistemlerdeki canlılık olayları, ses çıkarma, işitme, duyarga gibi kompleks organlar, duyular, hisler, latifeler, bir anda her bir hücrede meydana gelen biyokimyasal reaksiyonlar, harekât, tahavvülât döllenmiş hücre olan zigotta, toprakta, suda ve havada yoktur. Bütün bu inşâlar ibdâ ile birlikte olmaktadır.

Kâinatın bir küçük misali olan insanın ruhu ibdâ ile bedeni ise inşâ ile yaratılmaktadır. Anne rahminde inşâ edilen insan bedenine bu inşânın belli bir safhasında ruh ilka edilir. Ruhun yaratılması ve bedene ilka edilmesi ibdâ iledir. Bedenin inşâsına tekrar bakalım: Evet, döllenmiş yumurta olan zigot yumurta ve spermden teşekkül eder, onlardaki organik maddeler esastır, temeldir fakat embriyo safhalarında hücre farklılaşması ve tabakalardan dokuların teşekkülü ve ardından organ ve sistemlerin teşekkülü, nihayette 90 trilyon hücreden meydana getirilmiş bir fetüsün teşekkülü[25] inşâ ve terkib ile, bebeğin alâmet-i farikası olan sureti, sireti, huyu, mizacı, karakterleri, latifeleri, kaderi vesaire ise ibdâ ile olmaktadır. Bu tarzdaki ibdâ ve inşânın birlikte tezahürüne yukarıda değinildiği gibi ibdâ-i nisbi denilmektedir.

Özellikle şehâdet âleminde inşâ daha fazla dikkat çeker, daha fazla görülür. Ancak kâinatın her zerresinde, biyosfer dediğimiz yaşayan küremizin her hücresinde her organelinde salise içinde hadsiz ibdâ ve ihtira olayları gerçekleşmektedir. İbdâ, bir şeyin tedric kanununa tabi olmaksızın birden ve en mükemmel şekilde yaratılmasıdır. İnşa ise bir şeyin bir ilk noktadan başlayan bir terbiye ile safha safha ilerlemesi, tedricen kemale ermesidir.

Şimdi bir de kâinatın Kadir-i Zülcelâl tarafından hilkatine nazar edelim: Kâinat 13,8 milyar yıl önce muazzam bir enerji patlaması ile oluşmaya başladı[26]. Gökler ve yerler altı günde (evrede) halk edildi. Tedrici olan bu halk halen devam etmektedir. Dünyamızın yaşı ise 4,6 milyar yıldır. Günümüzden 3 milyar önce

24 Nursi, *Mektubat*, 372.

25 Keeton Gould, *Genel Biyoloji*, Çev. Prof. Dr. Ali Demirsoy vd. (Ankara: Palme Yayınları, 2006) 366-367.

26 https://tr.wikipedia.org›wiki›Büyük_Patlama, (Erişim 06.06.2024)

sularda hayat başladı. Yaklaşık 500 milyon yıl önce biyosferde çok sayıda ve baş döndüren bir karmaşa içinde bitki-hayvan türleri yaratıldı.[27] Bu dünya hikmet dünyası olduğundan galaksilerin, sistemlerin, gezegenlerin, dünya üzerindeki canlıların halk ve inşâları, gelişim ve dönüşümleri evamir-i tekviniye ya da adetullah dediğimiz kanunlar ile tedrici olarak gerçekleşmektedir. Ancak her an ibdâ-i nisbi tarzında yoktan yaratılışlar da gerçekleşmektedir.

Tedricilikle inşâ âlem-i şehâdette pek yaygındır. Dünya güneşten koptuktan sonra bir anda bugünkü halini almadığı gibi, bir çekirdek de anında ağaç olmuyor, bir yumurta hemen kuş haline gelmiyor. Her şey bir anda yaratılsaydı, birçok esma tecelli etmeyecek ve birçok mahlûk yaratılmayacaktı. Meselâ, Hâfiz ismine mazhar olan çekirdekler ve tohumlar hiç olmayacaktı. O çekirdeklerin açılmasıyla tecelli eden Fettah ismi de tecellisiz kalacaktı. Her şey son haliyle bir anda yaratılsaydı, sadece koyunları görecektik, kuzular olmayacaktı, sadece büyümüş insanları görecektik, bebekler olmayacaktı. Allah'ın Rahman, Rahim, Kerim, Rezzak, Muin, Musavvir, Mukaddir, Muhyi gibi isimlerini anlayamayacak idik. Dolayısı ile mevcudat içinde inşâ ve ibdâ Cenâb-ı Hakk'ın birer yaratma şekli olarak sürekli devam etmektedir. Esma-ül hüsna bu şekilde tezahür etmektedir.

Haşir ve ahiret ise kudret âlemi olduğundan orada ibdâ hâkim olacak, her şey bir anda vücud bulacak, yenilen meyvenin yerine yenisi anında gelecektir. Haşir Risalesi Zeylinin Üçüncü Parçasında "Haşirde, ruhların cesetlere gelmesi var, hem cesetlerin ihyası var, hem cesetlerin inşâsı var. Üç meseledir"[28] denilir ki, sıralama dünyadakinin tersine gitmektedir. Yani hadisat tedrici değil def'aten vuku bulacaktır.

Evet, her şeyi yoktan yaratan Allah'ın iki türlü icâdı vardır. Bunlar ibdâ ve inşâdır. Allah'ın, bir şeye hiçten, yoktan vücud vermesi ve o mevcuda gerekli olan levazımatı da yine hiçten icâd edip eline vermesi ihtira ve ibdâdır. Diğer tür, inşâ ve san'at şeklindeki yapılıştır. Yani Cenâb-ı Hak, kendi kemal, cemal ve hikmetini keza bin-bir esmasının cilvelerini göstermek için kâinatın elementlerinden bir kısım mevcudatı inşâ ediyor. Tekvini kanunlarına boyun eğmiş atom parçacıklarını rezzakiyet kanunuyla onlara gönderir ve onlarda çalıştırıyor.

6. Kevn

Kevn; hudûs, varlık, var olmak[29], vücud, âlem, kâinat, mevcudiyet anlamındadır.[30] Tasavvufta kullanılan kün (ol) emri ve bunun farklı bir ifadesi olan kâf-u nûn tabiri kevn kökünden gelmektedir. Kevnî, oluşa müteallik, varlıkla alakalı, kâinat ilmine dair, demektir. Risale-i Nur'da ulûm-u kevniye, fünun-u kevniye, hâdisat-ı kevniyeyi gibi kavramlar geçer. Meselâ, İşârât-ül İ'caz'da Bakara Suresi'nin 22. âyetine dair tevhidin inayet delilleri açıklanırken "umumi bir teftiş neticesinde fünun-u kevniyeden her birisi, kaidelerinin külliyeti ile kâinatta yüksek bir nizamın bulunmasına bir delildir"[31] der. Astronomi, matematik, fizik, kimya, biyoloji, jeoloji, paleontoloji gibi ilim dallarından her biri kendi alanındaki kanunlar üzerine bina edilmiştir.

7. Vücud ve Mevcûdat

Vücud; varlık, var olmak anlamındadır. Vücudun zıddı ademdir, yani yokluk, yok olmaktır. Vücud kavramına ilişkin olarak İşârât-ül İ'caz adlı eserin ilk sayfalarında şu diyalog geçer:

> "Evet benî-Âdem, büyük bir kervan ve azîm bir kafile gibi mazinin derelerinden gelip vücud ve hayat sahrasında misafir olup istikbalin yüksek dağlarına ve müzeyyen bağlarına müteveccihen kafile kafile müteselsilen yürümekte iken kâinatın nazar-ı dikkatini celbetti. Şu garib ve acib mahluklar kimlerdir? Nereden geliyorlar?

27 https://tr.wikipedia.org/wiki/Kambriyen-Patlaması, (Erişim 06.06.2024)

28 Nursi, *Sözler*, 140.

29 el-Isfehanî, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 289.

30 Yeğin, "kevn", 336.

31 Nursi, *İşârât-ül İ›caz,* 158.

Nereye gidiyorlar? diye ahvallerini anlamak üzere hilkat hükûmeti, fenn-i hikmeti karşılarına çıkardı."32

Mevcûdat; kavram olarak var olan her şey, kâinat, yaratılmış şeyler manasındadır. Risale-i Nur'da "Başta demiştik: Bütün mevcudat, lisan-ı hal ile "Bismillah" der"[33] ibaresi geçmektedir. Bu ifade ile yaratılmış her bir varlığın tekvini kanunlara bağlı ve kendi yaratanı adına hareket ettiği kastedilmektedir.

8. Tekvin

Tekvin; Arap dilinde tef'il babında kevn (k-v-n) kökünden türetilmiş bir masdardır. Bu terim tef'il kalıbında var etmek, meydana getirmek, yoktan yaratmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır.[34] Kur'ân-ı Kerîm'de tekvin kelimesi yer almaz. Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât'ında kevn kökünden türeyen fiil kipi olarak "kâne" maddesini "Allah'ın nesne ve olayları yoktan var ettiği" manasında işler.[35] Tekvin, ilm-i kelâmda; Cenâb-ı Hakk'ın zati bir sıfatı, ademden vücuda getirmesi, icâd etmesidir.[36] İbdâ, ihtira, ihdâs, hudûs, halk, icâd ve sun' kavramları tekvin ile ilintilidirler. Allah'ın zatı için vacib olan ve *sıfat-ı selbiye* veya *sıfat-ı nefsiye* olarak da adlandırılan sıfatları şunlardır:

Vücud (Kendiliğinden vardır, yokluğu düşünülemez), Kıdem (Varlığının başlangıcı yoktur), Beka (Varlığının sonu yoktur), Vahdaniyet (Tektir, eşi ortağı yoktur), Muhallefetün lil-Havadis (Zatında ve sıfatlarında hiçbir şeye benzerliği yoktur), Kıyam binefsihi (Zat, sıfat ve fiillerinde hiçbir kimseye ihtiyacı yoktur), Tekvin (Yaratan, yoktan var edendir, tek yaratıcıdır, O'ndan başka yaratan yoktur).

Sünnî kelâm mezheplerinin ortaya çıkmasından sonra kâinatın yaratılışı konusunun Allah'ın sübûtî sıfatlarından bazılarının üzerinden tartışıldığı görülmektedir. Ebû Hanîfe Allah Teâlâ'nın hay, alîm, semî', basîr, kadîr, mürîd ve mütekellim olmak üzere zâtî; ayrıca tahlîk, terzîk ve inşâ gibi fiilî sıfatlarını kaydeder.[37] Konuya Mu'tezile ve Eş'ariyye'den farklı şekilde yaklaşan Mâtürîdiyye kelâmcıları, Allah'ın ilim sıfatının sadece nesne ve olaylardaki bilinmezliği kaldırıcı (sıfat-ı kâşife) bir özellik taşıdığını, kudretinin mümkinin bütün türlerine güç yetirdiğini, iradesinin ise bunların zamanlaması ve türlerden birinin tercihi için gerekli olduğunu belirtip Allah'ın bu sıfatlardan ayrı şekilde tekvin sıfatı ile kâinatı yoktan var ettiği görüşünü benimsemiştir. Onlar Allah'ın yaratma, diriltme, öldürme, rızık verme gibi fiilî sıfatlarını tekvin terimiyle ifade etmişler, bunu zâtıyla kāim ve kadîm olan sübûtî sıfatlara sekizinci sıfat olarak eklemişlerdir. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'den itibaren Mâtürîdiyye kelâmcıları Allah'ın tekvin sıfatının naklî ve aklî delilleri üzerinde durmuşlar; Kur'an'da Cenâb-ı Hakk'ın gökleri ve yeri yoktan yarattığını, O'nun şekil verenlerin en güzeli ve yegâne gerçek yaratıcı olduğunu, yaratıcılığının kesintiye uğramadığını belirten âyetler yanında yaratmanın konusuna ve içeriğine değinerek her şeyin icat edilişini, tabiat düzeninin kurulup korunmasını, insanın, ona verilen nimet ve yeteneklerin, özellikle eşinin yaratılmasını anlatan âyetleri tekvin sıfatının naklî delilleri kabul etmişlerdir.[38]

Yukarıdaki metinde vurgulandığı gibi, tekvin meselesi aslında birçok açıdan tartışılmakla birlikte, yaratmanın yoktan olduğu konusunda ilâhi dinlerin ve İslam ekollerinin görüşleri birbirine yakındır. Eş'ariler yaratma konusunda eylemi gerçekleştiren bir sıfat olarak gördükleri kudret sıfatına ağırlık verirken, Maturidiler, kudret sıfatı yanında tekvin sıfatına ayrı bir önem yüklemişlerdir. Zira kudret sıfatı bir şeye güç yetirilebileceğini ifade ederken, tekvin sıfatı onu kesin olarak ortaya koymayı ifade eder. Yani Maturidilere göre Allah'ın yaratma eylemi tekvin sıfatı ile gerçekleşirken, Eş'arilere göre kudret sıfatı ile tahakkuk etmektedir.[39]

32 Nursi, *İşârât-ül İ›caz,* 21-22.

33 Nursi, *Sözler*, 12.

34 Necati Şahin, "Ehl-i Sünnet Kelamında Tekvin Sıfatı Tartışmaları ve Eş'arilerin Açmazları", AKİF, 52/1 (2022), 46-64.

35 el-Isfehanî, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 944.

36 Yeğin, "tekvin", 707.

37 Ebû Hanîfe, *el-Fıḳhü'l-Ekber* Çev. Mustafa Öz, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011) 70.

38 Yücedoğru, "Tekvin".

39 Şahin, "Ehl-i Sünnet Kelamında Tekvin Sıfatı ile İlgili Tartışmalar ve Eş'arilerin Açmazları", 46-64.

Allah'ın tekvin sıfatına dair olarak şunlar ifade edilebilir: Allah'ın yaratması süreklidir. Allah'ın sonsuz ilmi, iradesi ve kudretiyle bu âlem her an değişmektedir. Otuzuncu Söz'ün İkinci Maksad'ı Tahavvülat-ı Zerrat'a[40] dair olup bu risalede atom ya da atom altı parçacıkların ibdâ ile varlık alemine girip çıktıkları, an-ı seyyale denilen çok kısa zaman dilimlerinde eşyayı teşkil ettikleri, diğer yandan inşâ boyutu ile de maddenin makro alemdeki değişim ve başkalaşımı izah edilir.

Rahmân Suresinin 29. âyetinde Cenâb-ı Hak, "*Göklerde ve yerde bulunan her canlı tüm ihtiyaçlarını O'ndan ister. O ise sayısız isim ve sıfatlarıyla her an sınırsız tecelli ve yaratma halindedir.*"[41] buyurmaktadır. Müfessirlerin bu konudaki yorumları genel olarak Allah'ın, her an bir şeyleri yaratıp yok ettiği, diriltip öldürdüğü, zengin kılıp fakirleştirdiği, hasta edip şifa verdiği, affedip cezalandırdığı, yükseltip alçalttığı, aziz kılıp zelil ettiği şeklindedir.

9. Tabiat

Tabiat; yaratılış, görünen âlem ve içindekiler, doğa, Allah'ın kâinatta koyduğu kevni kanunlar, şeriat-ı fıtriyye, adetullah anlamındadır.[42] Yirmiüçüncü Lem'a olan Tabiat Risalesinde tabiat tarif edilirken şu ifadeler geçer:

> "Elhasıl, tabiiyyunların, mevhum ve hakikatsiz tabiat dedikleri şey, olsa olsa ve hakikat-i hariciye sahibi ise ancak bir san'at olabilir, sâni' olamaz. Bir nakıştır, nakkaş olamaz. Ahkâmdır, hâkim olamaz. Bir şeriat-ı fıtriyedir, şâri' olamaz. Mahluk bir perde-i izzettir, hâlık olamaz. Münfail bir fıtrattır, fâtır bir fâil olamaz. Kanundur, kudret değildir; kādir olamaz. Mistardır, masdar olamaz."[43]

10. San'at

San'at; ustalık, hüner, marifet manasındadır. Yirmibeşinci Söz olan Mu'cizât-ı Kur'aniye Risalesinde san'at üzerine şu ifadeler geçmektedir:

> "Evet, şu dünyayı antika san'atlarla süslendiren ve lezzetli nimetlerle dolduran ve san'at- perverane ve nimet-perverane şu derece san'atının acibeleriyle, şu derece kıymettar nimetlerini dünyanın yüzüne serpen, sıravari tanzim eden ve zeminin yüzünde seren, güzelce dizen bir Sâni', bir Mün'im'den başka şu velvele-i takdir ve istihsanla ve zemzeme-i hamd ve şükranla dünyayı dolduran ve zemini bir zikirhane, bir mescid, bir temaşagâh-ı san'at-ı İlahiyeye çeviren Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan kime yakışır ve kimin kelâmı olabilir?"44

Sani-i Zülcelâl şu dünya sarayını kendi antika ve şaheser sanatlarıyla süslendirmiştir. Her cemal ve kemal sahibi, kendi cemal ve kemalini görmek ve göstermek istemesi sırrınca Yüce Allah her bir ekosistemi bir sergi, bir temaşagâh suretine getirip hadsiz canlı ve cansız sanat örneklerini sergilemektedir. Biyoloji, kimya, fizik, tıp gibi fenlerin araştırma mikroskopları ile bir molekül veya bir canlı organizmaya bakıldığında ne kadar muhteşem yaratık oldukları ve Sani-i Zülcelâl'in birçok esmasına nasıl şehadet ettiği görülecektir.

Sonuç

Mahlukatın nasıl yaratıldığı, dinlerin ve felsefe biliminin önemli bir konusu olmuştur. Gerek Batılı filozoflar, gerekse Müslüman filozoflar Allah'ın varlığı, kâinatın yaratılıp yaratılmadığı, kâinattaki düzen ve tasarımın bir ilâha işaret edip etmediği konularında tartışmışlardır. Müslüman filozoflar ihtira delilleri ile Yüce Yaratıcıyı savunurken naturalist ve materialist düşünenler tevhit davasını reddetmişlerdir.

Günümüzde fen ve felsefeye isnad eden küfür ve dalâetin izalesi için Risale-i Nurun gösterdiği delille-

40 Nursi, *Sözler*, 685.

41 el-Rahman 55/29.

42 Yeğin, "tabiat", 668.

43 Nursi, *Lem'alar*, 255-267.

44 Nursi, *Sözler,* 488.

rin önemli bir kısmı hilkat mucizeleridir. İhtira delillerine göre tekvin sıfatı ile mahlukatı yoktan var eden O'dur. Kadir-i Mutlak olan Allah, ilim, irade ve hikmeti ile kâinatta varlığı, bahusus müşahede ettiğimiz ve içinde yaşadığımız biyosferde hem ibdâ hem de inşâ suretinde icâd etmektedir. Yüce Allah'ın, bir şeyi hiçten, yoktan var etmesi ibdâdır. Varlığın bu tarzdaki yaratılışı ibdâ-i mutlaktır. Tabiatta var olan elementlerden yeni maddelerin yapılması ise inşâdır. İnşâ terkip biçiminde bir yaratılıştır. İbdâ, tedric kanununa tabi olmayıp ani ve mükemmel bir yaratılış iken, inşâ bir başlangıç noktasından mükemmele doğru basamak basamak ve tedrici bir yaratılıştır. Doğa kanunu diye adlandırılan ancak gerçekte adetullah olan tekvini kanunlar ile mevcut elementlerden yeni şeyler icâd edilmektedir. Ancak inşâ ile ortaya çıkan yeni vücud ya da formlarda aslında hiçten yaratılan özellikler de (ibdâ) bulunmaktadır. Bu tür yaratmada inşâ ve ibdânın birlikte tezahür etmektedir (ibdâ-i nisbi). İbda-i nisbi kâinatın her bir köşesinde her anda cereyan etmektedir.

Yoktan yaratmak ve var olanı yok etmek Kadir-i Mutlak olan Allah'a mahsustur. Tekvin sıfatı ile mevcudatı hiçten var eden O'dur. Tabiatta müşahede ettiğimiz sonsuz ilim, hikmet ve iradenin tezahürü olan ibdâ ve inşâ faaliyetleri, Yüce Yaratıcının vücub ve vahdetine işaret etmektedirler.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.

YZ Kullanım Beyanı / Declaration of AI use: Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir. / The author declared that no AI assisted technologies were used in the creation of this article.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm Meâli, Çev. Halil Altuntaş Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

Ebû Hanîfe, *el-Fıḳhü'l-Ekber* Çev. Mustafa Öz, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011.

*e*l-Isfehanî, Rağıb. *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü,* Çev. Prof. Dr. Abdulbaki Güneş ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.

Gedikli, Fethi. "İbdâʿ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Erişim 19.04.2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibdâ

Gould, Keeton. *Genel Biyoloji,* Çev. Prof Dr Ali Demirsoy vd. Ankara: Palme Yayınları, 2006.

https://mehmetkirkinci.com/İbda-ve-İnşa. Erişim 06.06.2024.

https://sorularlaislamiyet.com/ibda-ve-insa-ne-demektir . Erişim 24.04.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Büyük-Patlama. Erişim 06.06.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kambriyen-Patlaması. Erişim 15.08.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Su-Molekülünün-Yapısı-ve-Özellikleri. Erişim 15.04.2025.

Nursi, Bediüzzaman Said. İşarat-ul İ'caz İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Lem'alar* İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Mektubat* İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Sözler* İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.

Nursi, Bediüzzaman Said. *Şualar* İstanbul: Zehra Yayıncılık, 2013.

Önkal, Ahmet. "Übey B. Halef", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Erişim 06.06.2024. https://islamansiklopedisi.org.tr/ubey-b-halef

Şahin, Necati. "Ehl-i Sünnet Kelâmında Tekvin Sıfatı İle İlgili Tartışmalar ve Eş'arilerin Açmazları", *AKİF, 52/1 (2022), 46-64.*

Yeğin, Abdullah. *İslami, İlmi, Edebi, Felsefi Yeni Lügat* İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları, 2013.

Yücedoğru, Tevfik. "Tekvin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Erişim 19.04.2025. https://islamansiklopedisi.org.tr/tekvin